

**”ARVAILEN, TÄYDENNÄN TARINAA, JOKA KERTA VÄHÄN ERI
TAVALLA, KOSKA YKSITYISKOHTIA MINULLA EI OLE”**

Epäkerrottu päähenkilön ja henkilöasetelmien rakentajana

Minna Rytisalon romaanissa *Lempi*

Niina Alatalo

Kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Joulukuu 2021

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEET	5
2.1 Jälkiklassinen narratologia	5
2.2 Epäkerrottu	6
2.3 Henkilökertoja ja epäluotettavuus	7
3 EPÄKERROTTU <i>LEMPIN</i> HENKILÖKERRONNASSA	9
3.1 Viljami – menetysten ja syyllisyyden musertama mies	10
3.2 Elli – pakkomielteisen rakkautensa katkeroitama piika	12
3.3 Sisko – sisarensa varjoon jäänyt kaksonen	16
4 PÄÄTÄNTÖ	20
LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen Minna Rytisalon (s. 1974) vuonna 2016 ilmestynyttä esikoisromaanin *Lempi* (viitteissä L). Se kertoo sota-ajan rakkaustarinan ja perhetragedian, jossa neljän henkilön elämäntarinat ja kohtalot kietoutuvat yhteen. Vaikka romaanin kehykset rakkaustarinoineen, kolmiodraamoineen ja sotarintamalta palaamisineen vaikuttavat kuluneilta, yllättää se kerrontatarkoituksillaan päästään neljästä henkilöahhmosta ääneen vain kolme: kerronta muodostuu nimittäin Viljamin, Ellin ja Siskon muistoista, tunteista ja ajatuksista koskien niin romaanin nimikkohenkilö Lempiä kuin lempeäkin. Genreltään *Lempi* on psykologinen romaani, sillä henkilöahhmojen mielenliikkeiden kuvaaminen on siinä ensisijaista juonen tai toiminnan kuvaamisen sijaan. Romaanin kehysteksti kuljettaakin lukijan halki Lapin sodan aina nykypäivään saakka, ja vaikka moni asia ajan mittaan selkenee, yksi kysymys pysyy: Millainen henkilö Lempi oikeastaan onkaan?

Teos oli ilmestyessään arvostelu- ja myyntimenestys: Vuonna 2017 se oli paitsi ehdokkaana Runeberg- ja Lappi-kirjallisuuspalkinnon saajaksi, myös voitti Kiitos kirjasta -mitalin sekä ensimmäistä kertaa jaetun Botnia-palkinnon. *Kalevan* kirja-arvostelussa nousee esiin sekä Viljamin esittämä kysymys ”Miten tässä näin kävi?” että lukijaa kutkuttava ”Miten tässä käy?” (Vainikkala 2016). Noora Vaarala (2016) taas kirjoittaa *Aamulehdessä*: ”Lempi tuntuu ensi sivuistaan lähtien poikkeuksellisen painavalta tarinalta. Rakenteen tukee sisältöä niin saumattomasti, ettei siihen edes tule kiinnitettyä juuri huomiota.”

Vaikka kritiikkien huomiot kiinnittyvät näennäisesti eri asioihin, ovat ne vahvasti sidoksissa samaan kerronnan ilmiöön, jota Gerald Prince (1992) nimittää *epäkerrotuksi*. *Lempissä* se ilmenee esimerkiksi erilaisina pohdiskeluina, toiveina, kuvitelmina ja kieltoina, jotka esittävät vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja – siis kuinka olisi pitänyt tai voinut käydä. Epäkerrotun runsaassa hyödyntämisessä piileekin mielestäni osaltaan syy romaanin monipuolisuuteen: Kerronnan ilmiönä epäkerrottu on nimittäin varsin helppo sivuuttaa fiktiivisissä teksteissä, sillä tapahtumatta jääneellä tai vaihtoehtoisilla tapahtumakuluilla spekulointi kuuluu niin vahvasti osaksi ihmisen luontaista toimintaa ja kerrontaa (Marttinen 2012, 35). Epäkerrotun tärkein funktio taas on nimenomaan kiinnittää lukijan huomio siihen, miten tapahtumat ovat kehittyneet ja miksi juuri kyseinen kertomus on kertomisen arvoinen

(Prince 1992, 36). Lähdenkin tutkielmassani analysoimaan *Lempiä* epäkerrotun käsitteen kautta.

Sen enempää *Lempiä* kuin Rytisalon muutakaan tuotantoa ei ole aiemmin tutkittu, joten siltä osin tutkimukseni on tuore ja tähdellinen lisä kotimaisen kaunokirjallisuuden tutkimuskentälle. Epäkerrottua ilmiönä sen sijaan on tutkittu jonkin verran, ja Princen jälkeen hänen ajatuksiaan epäkerrotusta ovat hyödyntäneet ja jatkokehitelleet muun muassa Robyn R. Warhol ja Marina Grishakova (Marttinen, 2012). Suomenkielistä tutkimusta aiheesta on tehty kuitenkin varsin vähän, minkä vuoksi myöskään terminologia ei ole vakiintunut: aihetta käsitellään sekä termillä ”epäkerrottu” että ”epäkerronta”, mutta itse pitäydyn ensin mainitussa. Tuoreimpina tutkimuksina mainittakoon pro gradu -tutkimus Jyväskylän ja väitöskirja Tampereen yliopistoista (Nisu 2017; Karttunen 2015). Oman tutkimukseni kannalta hyödyllisiksi lähteiksi osoittautuivat lisäksi Heta Marttisen artikkeli ”Epäkerrotun mahdollisuuksia Elina Hirvosen romaanissa *Että hän muistaisi saman*” (2012) sekä hänen väitöskirjansa *Rajan tiloja: Luonnollisuus, luonnottomuus ja epäluonnottomuus 2000-luvun pohjoismaisissa autofiktioissa* (2015), jossa hän myös sivuaa aihetta. Marttisen artikkeli itse asiassa tutustuttikin minut epäkerrottuun ja herätti kiinnostukseni sen tutkimista kohtaan.

Lähestyn kohdeaineistoa *jälkiklassisen narratologian* viitekehyksessä ja pohjaan analyysini nimenomaan Gerald Princen ajatuksiin epäkerrotusta. Tutkimusmenetelmänäni käytän lähilukua, jonka avulla esiin nostamillani esimerkeillä osoitan, kuinka merkityksellinen tuo kerronnan tapa on paitsi romaanin nimikkohenkilön myös henkilöasetelmien rakentumisen kannalta. Tutkimuskysymyksenäni on siis se, mitä lukija saa epäkerrotun kautta Lempistä sekä henkilöhahmojen keskinäisistä suhteista tietää. Aluksi taustoitan tutkimukseni teoriaa ja käsitteistöä aloittaen jälkiklassisesta narratologiasta, jonka jälkeen avaan Princen ajatuksia siitä, mitä epäkerrotun käsitteellä tarkoitetaan, ja selvennän sen eroa muutamaan lähikäsitteeseen. Seuraavaksi selvitän kerronnan subjektiivisuutta *henkilökertojan* ja *epäluotettavuuden* käsitteiden avulla. Tämän jälkeen siirryn analyysiosioon, jonka olen jakanut kolmeen alalukuun romaanin henkilökerrojen mukaisesti. Lopuksi kokoan yhteen tutkimukseni päätelmät.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEET

Tässä luvussa taustoitan hieman tutkimukseni tärkeimpiä lähtökohtia: Tutkimukseni viitekehyksenä toimii nimenomaan jälkiklassinen narratologia, sillä epäkerrottu liittyy niihin kirjallisuuden ilmiöihin, joihin niin sanottu klassinen narratologia ei paneudu. Koska *Lempissä* kerronta – ja näin ollen myös epäkerrottu – rakentuu henkilöhahmojen varaan, on syytä tarkentaa myös henkilökertojan käsitettä. Henkilökertojaan taas liittyy olennaisesti mahdollinen epäluotettavuus, joten sekin on tutkimuksessani otettava huomioon.

2.1 Jälkiklassinen narratologia

Narratologia on kertomuksen teorian haara, joka syntyi 1960–1970-luvuilla osana strukturalismia. Termin narratologia (”la narratologie”) esitteli vuonna 1969 Tzvetan Todorov teoksessaan *Grammaire du Décameron*, mutta suuntauksen juuret ulottuvat paljon pidemmälle. Niin sanotun klassisen narratologian pioneereina mainittakoon saksalainen F. K. Stanzel, amerikkalainen Wayne C. Booth ja erityisesti ranskalainen Gérard Genette, joiden tutkimukset edustavat samalla suuntauksen kolmea päälinjaa. (Hägg ym. 2009, 9–10.)

1970–1980-lukujen taite oli klassisen narratologian kulta-aikaa, mutta 1980–1990-lukujen aikana tapahtui niin sanottu narratiivinen käänne: klassiseen narratologiaan kohdistuneen kritiikin seurauksena alkoi ilmetä erilaisia, poikkitieteellisiä lähestymistapoja hyödyntäviä kertomustutkimuksen suuntauksia, joita nimitetään yhteisesti jälkiklassiseksi narratologiaksi. Klassisen narratologian kolmea päälinjaa mukaillen alkoi kehittyä saksalaista kerronnan ja romantiikan tutkimusta, amerikkalaista kertomuksen retoriikkaa ja pragmatiikkaa sekä ranskalaista strukturalistista narratologiaa. Näiden lisäksi on tosin erotettavissa vielä neljäskin päälinja, israelilainen Tel Avivin koulukunta, joka korostaa kertovan tekstin lukemisen dynamiikkaa. (Hägg ym. 2009, 10–11.)

Keskeisin ero klassisella ja jälkiklassisella narratologialla on niiden tutkimuskohteiden painotuksessa: siinä missä klassinen narratologia keskittyy tarinaan, kertomukseen ja kerrontaan, on jälkiklassisen narratologian painopiste kerronnallistamisessa,

kerronnallisuudessa sekä kerrottavuudessa. Kerronnallisuutta lisääviä osatekijöitä ovat esimerkiksi kerronnan poikkeukset, joihin epäkerrottukin lukeutuu. (*Tieteen termipankki* 2019.) Pureudunkin seuraavassa alaluvussa siihen.

2.2 Epäkerrottu

Gerald Prince käsittelee teoksessaan *Narrative as Theme: Studies in French Fiction* (1992) epäkerrottua (”disnarrated”), jolla hän tarkoittaa kaikkia niitä tarinamaailman tapahtumia, jotka eivät tapahdu, mutta joihin kerronnassa silti viitataan. Viittaaminen tapahtuu joko hypoteettisella tai negatiivisella tavalla, siis suurimmaksi osaksi modaalisilla kielenaineiksilla¹ ja kiellolla eli negaatiolla.

Princen (1992, 33–34) mukaan pelkkä tilanteen tai tapahtuman kuvaaminen kielteisesti ei kuitenkaan ole esimerkki epäkerrotusta, mikäli todella tapahtuneen voi kuvata myös myönteisellä lauseella. Laura Karttunen taas on sitä mieltä, että tällöin negaatioon sisältyvä viittaus hypoteettiseen tai toteutumatta jääneeseen katoaa: voidaan nimittäin ajatella, että kerrottaessa jostain, mitä ei ollut tai ei tapahtunut, sisältyy siihen implisiittisesti myös oletus, että näin olisi pitänyt olla tai tapahtua. (Karttunen 2008, 425, 431; Marttinen 2015, 243.) Hyödynnänkin tutkielmassani Karttusen ajatuksia negaation suhteen, sillä *Lempissä* sitä on hyödynnetty varsin runsaasti ja nimenomaan niin, että siihen liittyy implisiittisesti oletus toisenkinlaisen todellisuuden mahdollisuudesta.

Selventääkseen eroa läheisesti toisiaan muistuttavien kerronnan ilmiöiden välillä Prince tulkitsee epäkerrotun vastakohdaksi *kertomattomalle* (”un-/nonnarrated”) ja *ei-kerrottavalle* (”un-/nonnarratable”)²: Kertomaton viittaa kerronnan elliptisiin rakenteisiin, joissa asioita tai tapahtumia jätetään kertomatta esimerkiksi kerronnan rytmin, jännityksen, yllättävyyden tai kertojan karakterisoinnin ylläpitämiseksi. Ei-kerrottavat taas eivät niin sanotusti ylitä kerrontakynnystä tai niistä ei ole sopivaa kertoa esimerkiksi siksi, että ne (tässä Marttisen muotoilemana) ”rikkovat sosiaalisia, formaalisia tai tietyn genren sisäisiä konventioita tai

¹ Esimerkiksi konditionaali, erilaiset ehtolauseet, modaaliverbit kuten *pitää, osata, pystyä, voida, päästä, joutua, täytyä, saada* sekä adverbit ja partikkelit kuten *tietysti, varmasti, ehkä, varmaan(kin/kaan)*.

² Myöskään näiden käsitteiden suhteen terminologia ei ole vakiintunut, sillä esimerkiksi *Tieteen termipankki* (2019) nimittää kertomatonta ja ei-kerrottua yhteisesti *kertomatta jätetyksi* ja vastakerrontaa *kerrotun peruuttamiseksi*.

korostavat kertojan valtaa”. Nämä ilmiöt kuitenkin kattavat nimenomaan tarinamaailmassa todellisia ja tapahtuneita asioita, jotka sitten syystä tai toisesta jätetään kertomatta. (Prince 1992, 28, 30; Marttinen 2012, 35.)

Prince huomauttaa, että epäkerrotun kaltaista ilmiötä ovat tutkineet jo ennen häntäkin esimerkiksi Victor Shklovsky, Claude Bremond, William Labov, Mary Louise Pratt sekä Marie-Laure Ryan (Prince 1992, 31). Myöhemmin hänen ajatustensa pohjalta esimerkiksi Brian Richardson on kehittänyt käsitteen *vastakerronta* (”denarration”), jossa kerrottu asia kielletään tai kumotaan sen jälkeen, kun se ensin on esitetty todellisena ja tarinamaailmaan kuuluvana elementtinä (Marttinen 2012, 35).

Epäkerrotun tärkeimmät funktiot ilmenevät retorisisella ja tulkinnallisella tasolla: Kuten jo johdannossa totesin, se kiinnittää lukijan huomion tapahtumien kehittymiseen ja kertomuksen merkityksellisyyteen, mutta se voi myös toimia jännityksen ja epätietoisuuden lisääjänä tai todella tapahtuneen korostajana. Lisäksi epäkerrottu voi toimia teoksen tematiikan tukijana. Ilmeisimmillään se kuitenkin toimii henkilökuvauksen välineenä, kertojan ominaispiirteitä sekä suhdetta kerrottuun tarinaan ja sen henkilöihin määrittävänä tyylikeinona sekä kerronnan rytmittäjänä. (Marttinen 2012, 45; Prince 1992, 34–38.)

Kun epäkerrotun funktio on toimia henkilökuvauksen välineenä ja henkilöasetelmien kuvaajana, ilmenee sen kautta henkilöiden suhtautuminen paitsi itseensä myös todella tapahtuneeseen – esimerkiksi syyllisyytenä (heidän *olisi pitänyt* tai he *olisivat voineet* toimia toisin), vaatimuksina (heidän *pitää* tai he *voivat* toimia toisin) tai tyytymisenä (Marttinen 2012, 38–39). Princekin kuitenkin huomauttaa, että epäkerrotun funktiot vaihtelevat riippuen siitä, kuuluvatko epäkerrotut jaksot henkilöhahmolle vai kertojalle. *Lempissä* nämä funktiot siis lomittuvat, koska kertojina toimivat juuri henkilöhahmot, jolloin epäkerrottu toimiikin merkittävänä henkilökertojaa hahmona luonnehtivana kerronnallisena tyylikeinona. (Prince 1992, 35–36; Marttinen 2015, 188.)

2.3 Henkilökertoja ja epäluotettavuus

Lempissä kertojina siis toimivat henkilöhahmot, joiden kerrontamuoto tunnetaan parhaiten ensimmäisen persoonan kerrontana, minä-kerrontana tai Gérard Genetten mukaisesti

homodiegeettisenä kerrontana. Tässä tutkimuksessa tukeudun kuitenkin Marttisenkin (2015, 11, 232) väitöskirjassaan hyödyntämään James Phelanin luonnehdintaan *henkilökerronta* ("character narration") ja siitä johdettuun käsitteeseen henkilökertoja ("character narrator"). Marttinen tuo ilmi myös Phelanin huomautuksen kertojan luotettavuuden asteen kyseenalaistumisesta aina, kun kohtaamme henkilökertojan.

Vera Nünning (2015, 86–91) on esittänyt monitieteellisyttä hyödyntävän mallin fiktiivisen kertojan epäluotettavuudesta. Artikkelissaan hän osoittaa kolme epäluotettavuuden peruslajia sekä kriteerit niiden analysoimiseksi: uskottava/epäuskottava, rehellinen/epärehellinen ja kyvykäs/kyvytön. Näitä kolmea lajia analysoimalla eri kerrontatavat ja kertojat on mahdollista sijoittaa liukuvalla skaalalle napojen 'todella uskottava/rehellinen/kyvykäs' ja 'erittäin epäuskottava/epärehellinen/kyvytön' väliin. Uskottavuus käsittää sen, vastaavatko kertojan kertomat asiat tarinamaailman todellisuutta: onko kerronnassa osoitettavissa tekstin sisäisiä ja/tai ulkoisia epäjohdonmukaisuuksia, ja onko kyseessä tosiseikkojen vääristely vai salailu. Rehellisyys taas viittaa kertojan taipumuksiin ja aikomuksiin sekä kerronnan mahdollisiin tarkoituksiperiin: onko ristiriita todellisten sekä kerronnassa tunnustettujen tunteiden, uskomusten ja motiivien välillä tahatonta (kertoja on itsekin harhaluulojensa petkuttama) vai tahallista (kertoja pyrkii tietoa muuntelemalla tai salaamalla saavuttamaan jotain). Kyvykkyys viittaa myös kertojaan, mutta keskittyy taipumusten sijaan tämän kykyihin ja tietämyksen laajuuteen: kykeneekö kertoja ymmärtämään ja tulkitsemaan niin tarinamaailman tosiseikkoja, omaa mielentilaansa kuin muidenkin tunteita ja aikeita sekä esittämään niistä tarpeeksi kattavan kerronnallisen selostuksen. Näiden kolmen peruslajin lisäksi Nünning kehottaa huomioimaan paitsi kerronnan moninäkökulmaisuuksien, myös kertojan vääristymien asteen ja laajuuden – siis koskeeko kertojan epäluotettavuus tarinan keskeisiä kysymyksiä ja näin ollen koko tarinan kokonaismerkityksen ymmärtämistä, vai ainoastaan pikkuseikkoja.

Mitä *Lempin* henkilökertojien epäluotettavuuteen tulee, hyödynnän seuraavassa kappaleessa ja sen alaluvuissa analyysissäni Nünningin esittelemää mallia, ja sijoitan kertojat sen mukaan epäluotettavuuden skaalalle. Keskeistä on kuitenkin ajatus epäluotettavuuden monimuotoisuudesta, sillä *Lempissäkään* ei mustavalkoinen jako pelkästään luotettaviin tai epäluotettaviin kertojiin ole mahdollista.

3 EPÄKERROTTU *LEMPIN* HENKILÖKERRONNASSA

Lempin kehyskertomuksessa on keskiössä Lempi, nuori kaupunkilaistyttö, kauppiaan tytär ja Siskon identtinen kaksonen. Sisko seurustelee saksalaissotilaan kanssa ja odottaa kihlausta, mutta Lempi rakastuukin yllättäen ja ehtii aviolle ennen siskoaan muuttaen syrjäkylään miehensä Viljamin maatilalle, Pursuojalle. Kaksikko palkkaa tilalle myös aputyttö Ellin. Kauaa eivät Lempi ja Viljami saa kuitenkaan avioelämästään nauttia, kun Lapin sota pakottaa miehet rintamalle, ja niinpä Lempi jää hoitamaan tilaa kaksin Ellin kanssa. Viljamin ollessa rintamalla Lempi adoptoi orvoksi jääneen Anteron, eikä mene kauaakaan, kun hän huomaa odottavansa myös Viljamin lasta. Sota pyöräyttää kaikkien elämät ympäri: Lempi pelkää partisaanien hyökkäystä, Sisko päätyy saksalaismiehensä perässä Norjan kautta Saksaan, ja evakkoonlähtöamuna Pursuojalta poistuukin vain Elli mukanaan *Lempin* lapset. *Lempin* taas huhutaan jättäneen perheensä, lähteneen saksalaismiehen matkaan ja myöhemmin kuolleen. *Lempi* alkaakin hetkestä, kun sota on ohi, miehet palaamassa rintamalta ja Lapin asukkaat evakosta.

Kuten sanottua, Lempi ei toimi romaanin kertojana. Hän ei myöskään ole tarinamaailmassa edes konkreettisesti läsnä, ja vahvistus hänen kuolemalleenkin tulee lukijalle ilmi vasta teoksen puolivälin tienoilla. Romaanin kerronta on henkilöhahmojen *Lempille* osoittamaa sisäistä monologia ja suurelta osin retrospektiivistä eli muistelua. Tarinan tärkeimmät juonenkäänneet tuodaankin esiin juuri muistelun kautta ja yleensä myös epäkerrottuna, minkä tulen analyysissäni myöhemmin osoittamaan.

Seuraavissa luvuissa lähdenkin analysoimaan epäkerrotun hyödyntämistä *Lempin* kerronnassa. Kuten aiemmin totesin, olen jakanut analyysiosion romaanin henkilökertojien mukaisesti omiin alalukuihinsa – Viljamiin, Elliin ja Siskoon. Nostan jokaisen kertojan kohdalla teoksesta esiin konkreettisia esimerkkejä epäkerrotusta, joiden avulla analysoin, millaiseksi *Lempin* henkilöhahmo sekä romaanin henkilöasetelmat rakentuvat. Lisäksi analysoin lyhyesti kertojien epäluotettavuutta Nünningin (2015) ajatusten sekä niitä tukevien epäkerrottujen osuuksien kautta.

3.1 Viljami – menetysten ja syyllisyyden musertama mies

Romaanin henkilökerronnan aloittaa Lempin sotarintamalta parhaillaan palaava aviomies, Viljami Pursuoja. Hän näkee Lempin yhä vastarakastuneen ruusunpunaisten linssien läpi: Viljamille Lempi on nimittäin maailman keskipiste, syy palata kotiin, suorastaan ihme, joka hänelle lahjoitettiin toisesta maailmasta. Epäkerrotun kautta selviää sekin, miten Lempin ja Viljamin suhde sai Viljamin mukaan alkunsa: "Silloin kun kaikki alkoi, mikään ei mennyt hitaasti eikä mikään ollut vaikeaa. Minun piti ostaa suolaa ja valkoista maalia ikkunanpuihin, ja pääsin autolla kauppalaan asti, sekin oli sattuma." (L, 20.)

Kaikki on siis tuntunut helpolta ja oikealta, monen sattuman summalta. Toisaalta Viljamin kerronnasta paljastuu myös, ettei hän itse olisi pystynyt tai uskaltanut, hänellä "ei olisi tullut mieleenkään" alkaa Lempiä lähestymään (L, 21). Lempi kuitenkin antoi Viljamille itsevarmuutta, ainakin niin kauan kuin heidän suhteensa kesti. Myöhemmin niin Lempin kuin lemmenkin menettäminen aika lailla määrittää koko hänen suhtautumistaan itseensä: "En minä ole isäntä enkä isä, miten voisin olla, eikä minusta voi tulla, tällaisesta rikkinäisestä. Olen antanut jo kaiken mitä minulla oli, miten minulta enää kukaan voi vaatia, ja vielä tällaista." (L, 55.)

Viljamin mielikuva Lempin sopivuudesta maalaiselämään ja Pursuojan emännäksi välittyy ristiriitaisena. Hän esimerkiksi kertoo varmistaneensa Lempiltä useaan otteeseen, kaipaako tämä kaupunkielämää, ja vaikei Lempi olekaan sellaista myöntänyt, on Viljamin epävarmuus silti pysynyt. Toisaalta hän taas näkee Lempin täydellisenä, alati hymyilevänä ja vahvana emäntänä, eikä muunlainen nainen "olisi voinut Pursuojalle tullakaan" (L, 36).

Vahvan emännän lisäksi Viljami kuvaa Lempiä myös selviytyjäksi:

Jos olisin jäänyt sinne minne moni jäi, sinä olisit kyllä selvinnyt. Sinussa oli, on, se hullu kiihkeys ja vimma, joka olisi pitänyt sinut pystyssä. Sinä olisit selvinnyt siitäkin, selvisithän koti-ikävästä ja kaikesta siitä uudesta, ja osoitit, miten kovankin työn voi tehdä hymyssä suin ja helpponäköisesti.

Olisit voinut löytää jonkun uuden, – – mutta vasta minun jälkeeni, et ennen. Sinä olit teistä kahdesta se järkevä, niin sanoit itsekkin aina, siskosi on toista maata, sellainen seikkailujen perään hinkuva. (L, 54.)

Yllä olevassa katkelmassa ilmenee parikin tarinan ja henkilöasetelmien suhteen tärkeää seikkaa. Ensinnäkin Viljami uskoo Lempin tehneen kovat työt hymyssä suin, ja samaa

Lempikin on kirjeessään sanonut: ”Aamulla oli pakko nousta, vieläkin pimeään, tyhjentämään alusastia, lypsämään lehmät, ja lapsi mukaan navettaan, niin se kuulosti olevan.” (L, 54–55). Toisekseen Viljamin sanojen mukaan Lempi on kuvaillut itseään siskoksista järkeväksi. Nämä molemmat huomiot sotivat kuitenkin niin Ellin kuin Siskonkin näkemyksiä vastaan, mutta palaan niihin analyysissäni myöhemmin. Vaikka Viljami ei uskokaan Lempin karanneen saksalaismiehen matkaan, häilyy tässäkin taustalla silti myös epävarmuus: ”Se, mitä aputyttö kirjeessään kertoi sinun tehneen, ei voi olla totta, sen tiedän. – Sinä et olisi koskaan jättänyt lastasi etkä minua. Sellainen sinä et ole. Et voi olla. Ethän, Lempi.” (L, 27–28.)

Kaikkein vahvimmin Viljamin kerronnasta välittyy kuitenkin kokonaisvaltainen syyllisyys, jota hän palaa pohtimaan useaan eri otteeseen. Hän syyttää itseään muun muassa siskosten toisistaan erottamisesta, rintamalle joutumisesta ja Lempin jättämisestä yksin aputytön kanssa, ehjin nahoin sodasta selviämisestä sekä ylipäättään Lempin ottamisesta vaimoksi ja tämän tuomisesta maatilalle emännäksi:

Minun vikanihan se oli, kaikki mitä tapahtui. Sekin miten emme osanneet varautua, kieltäydyimme kuulemasta enteitä tai ajattelemasta seuraavaa kutsuntaerää. Turha siitä on ketään muuta syyttää kuin minua, vaikka ei kai kenelläkään, minullakaan, ollut vaihtoehtoja – –. Minun olisi silti pitänyt jotenkin pystyä jäämään ja välttää lähtö, keksiä jotain, katkaista vaikka jalka tai heilauttaa kirvestä ja irrottaa sormi, äkkiä se olisi käynyt.

Miksi emme edes miettineet näitä asioita, yrittäneet keksiä vaihtoehtoja. Meidän olisi pitänyt. Ei meidän, minun olisi. (L, 46.)

Viljami siis vapauttaa Lempin vastuusta tapahtuneeseen ottaen sen täysin omille harteilleen, ja vaikka hän toisaalta tuntuukin tiedostavan, ettei vaihtoehtoja todellakaan sodan kynnyksellä ollut, ei hän kuitenkaan pysty olemaan armollinen itselleen. Lisäksi hän kokee pettäneensä Lempin lisäksi myös tämän isän ja siskon, joille lupasi pitää tuoreesta vaimostaan hyvää huolta, sillä Pursuojalle jäädessään Lempi on joutunut uupumaan työstä ja pelkäämään partisaanien hyökkäystä.

Henkilökertojien kirjallisuuskonventionaalinen, subjektiivinen tietämys liittyy Nünningin mallissa kertojan kyvyttömyyteen laatia täydellinen selostus kaikista tapahtumista (Nünning 2015, 87). Siispä *Lempin* henkilökertojista jokainen on siinä suhteessa epäluotettava. Viljamin suhteen kyvyttömyys ilmenee siinäkin, ettei hän pysty ymmärtämään tapahtunutta:

Miten niin voi käydä?

Se kysymys on niin iso, käsittämätön, että muuttuu kuiskaukseksi. Niin ei pitänyt käydä. En ollut kanssasi, tiedän vain mitä kerrottiin. Arvailen, täydennän tarinaa, joka kerta vähän eri tavalla, koska yksityiskohtia minulla ei ole. Miltä ihosi tuntui, kun vielä hengitit? Mitä söit viimeisinä päivinäsi? Kenen kanssa puhuit? Millä kielellä? Missä olet nyt? Kuinka nopeasti voisi unohtaa kuka on ja jättää kaiken? (L, 27.)

Koko Viljamin kerrontaa ja hänen omakuvaansa leimaavat synkät tunteet sekä uskomukset lisäävät kuitenkin myös hänen epärehellisyyttään kertojana: ne eivät nimittäin täsmää tarinamaailman todellisuuden kanssa. Viljami on kuitenkin niin sanotusti joutunut omien harhaluulojensa petkuttamaksi eikä hänen epärehellisyytensä siis ole tahallista. (Nünning 2015, 86, 88.)

Ajallisesti Viljamin kerrontaosuus kattaa muutamia päiviä, jotka hän viettää metsässä haluttomana jatkamaan matkaa. Hän on astunut ojan yli metsään henkensäkin uhalla, jälleen uskomustensa vuoksi: ”Miinoja voi olla missä vain, – – mutta en minä niihin astu.” (L, 29). Näin hän uskoo, koska hänen isänsäkin jäi aikoinaan leskeksi, ja toteakin, että ”– – tämän minä sain perinnöksi, saman kohtalon.” (L, 30). Viljamin kerronta päättyy hetkeen, kun hän vihdoin jatkaa matkaansa metsää pitkin kohti Pursuojaa, jossa Elli häntä jo odottaakin.

3.2 Elli – pakkomielteisen rakkautensa katkeroittama piika

Toisena henkilökertojana toimii Lempin ja Viljamin kotiinsa palkkaama piikatytty Elli. Hänen kerrontansa alkaa hetkestä, jolloin hän on lasten – ottopoika Anteron sekä Lempin ja Viljamin biologisen pojan Aarren – kanssa palaamassa evakosta takaisin Pursuojalle. Jo Ellin viitatessa kerronnassaan ensi kerran Lempiin käy negaation kautta ilmi, että heidän välinsä olivat kaikkea muuta paitsi lämpimät: ”– – etkä sinä enää ole minua kiusaamassa.” (L, 66). Hän kieltää koskaan olleensa ystävä sen enempää Lempille kuin muillekaan: ”Minulla ei ole ollut ystävää koskaan, ei tädin luona eikä sen jälkeenkään.” (L, 72). Myöhemmin hän ilmaisee tulleen taas kiusatuksi, jopa nöyryytetyksi Lempin toimesta, esimerkiksi tämän otettua Ellin kanssa puheeksi rakkaussuhteet ja seksuaalisuuden:

Elli, sinulla ei taida olla sulhasta, sanoit, julkesit sanoa. – – [J]atkoit silti: Haluaisitko? Ehkä sodan jälkeen?

– – Sinä tiesit, miten loukkasit minua kysymällä, emännän oikeudella. Sillä tavalla kysytään pikkulapselta, tykkääkö hän jostakusta. (L, 95–96.)

Talon emännän näennäisesti hyväntahtoinen utelu saa piikatyön raivon valtaan, joten Elli ei selvästikään hyväksy Lempin löyhempää suhtautumista heidän keskinäisiä luokkaerojaan kohtaan. Hän ei myöskään kykene ymmärtämään Lempin aikeita, vaan uskoo vakaasti tämän loukkaavan tahallaan. Tällainen vaje kanssaihminen tunteiden ja aikeiden ymmärtämisessä lisää Ellin kyvyttömyyttä toimia luotettavana kertojana (Nünning, 87–88).

Ellin kerronnassa painottuu muutenkin laaja-alainen katkeruus Lempiä kohtaan. Hän toisaalta halveksuu Lempin kaupunkilaisuutta ja näin ollen sopimattomuutta maalaiselämään: ”Et tajunnut metsän merkkejä etkä järven tuoksua, muurahaisten ja naavan suuntaakaan.” (L, 72–73). Toisaalta hän taas kokee mitättömyyttä Lempiin verrattuna. Kaikista katkerin hän on kuitenkin siitä, että Lempi nai Viljamin ja tuli Pursuojalle emännäksi. Hän ei myöskään missään vaiheessa ajattele Lempin ja Viljamin avioliittoa kahden ihmisen valintana ja sopimuksena, vaan syyttää asiasta nimenomaan Lempiä. Viljamin suhteen Elli sen sijaan vaikuttaa jopa pakkomielteiseltä:

En kuvitellut, että ansaitsisin Viljamin. – – Hänen kanssaan minusta tulisi jotain mitä en vielä ollut. Kun Viljami tulisi minun lähelleni, olisin kaunis ja sopiva. Kun Viljami silittäisi tätä tukkaa, suoraa ja hiekanvaaleaa, minusta tulisi hyvä ja lämmin, ja jos Viljami antaisi minulle suuta, olisin vihdoin se, joka minun pitäisi olla. Katsoisin haaleansinisiä silmiä, ja jos ne katsoisivat samalla tavalla takaisin, meistä tulisi onnelliset. Olisin kotona, omassa paikassani, jos olisin hänen kanssaan. (L, 93.)

Hän ei siis toisaalta pidä itseään Viljaminkaan arvoisena, mutta tavoittelee tätä enemmän tai vähemmän tarinan alusta asti. Kun Viljami lopulta palaa rintamalta, Elli kokee tilaisuutensa tulleen ja alkaa hiljalleen asettautua niin talon emännäksi, poikien äidiksi kuin Viljamin kumppaniksikin. Eräänä syystalven yönä hänen yrityksensä niin sanotusti tuottaakin tulosta, kun hän seuraa itkuista Viljamia ulos rappusille ja tekee aloitteen siirtämällä miehen käden oman helmansa alle:

Minua ei palele. Hän ei liikuta kättään, ja varoen minä aloitan. Liikun sitä vasten, eikä hän ota sitä pois, enkä enää ole varovainen, en voi olla, – – eikä hän ota sitä pois, eikä minä voi enää hillitä itseäni, eikä hän ota sitä pois, ja tämän kun sinä näkisit, sinä saatana siellä kuusen alla, miten sinun miehesi ei ota sitä pois – –. (L, 126.)

Kiinnostavaa on, että koko edellinen katkelma on kerrottu nimenomaan negaationa; kenties Elli itsekin uskoi Viljamin kieltäytyvän aktista. Katkelmassa myös vihjataan ensimmäisen kerran epäkerrotun kautta Lempin olinpaikkaan, mutta viittauksia siihen johtaneista tapahtumakuluista lukija saa edelleen odottaa. Ellin katkeruus ja viha Lempiä kohtaan kuitenkin kasvaa kasvamistaan tarinan edetessä, mikä tulee ilmi yhä julmemmissa epäkerrotun osuuksissa, kuten seuraavassa kuvitelman muistelussa:

Monta tapaa ehdin niinä Viljamin lähdön jälkeisinä kuukausina miettiä. Jos työntäisin sinut veneestä. Lehmän sarvi puhkaisisi vatsasi. Saisit myrkkyä. Paras olisi ollut se desantti, se olisi hyökännyt päällesi iltamyöhään navetan nurkalla, viiltänyt kurkkusi auki. Ei kukaan olisi sitä sen tarkemmin tutkinut, sellaista tapahtui ja sellaisesta puhuttiin paljon, etenkin sen jälkeen kun Lokassa partisaanit tekivät sen kauhean surman. (L, 111.)

Kuten Viljamia koskevassa alaluvussa jo sivusin, voisi Viljamin ja Ellin näkemyksiä Lempiä emäntänä luonnehtia jopa toistensa vastakohtiksi; Ellin mukaan tilan kovat työt teki nimittäin hän eikä Lempi. ”Ilman minua olisit ollut pulassa, se on selvä. Kyllä minä ylöspitoni edestä tässä olin. Sitä ei voi kukaan kieltää, jos vain tietäisi kaiken – –”, Elli esimerkiksi toteaa. (L, 72.)

Lempin alettua synnyttää Aarrea on Elli hänen pyynnöstään mukana. Senkin hän kuitenkin omien uskomustensa vuoksi käsittää henkilökohtaisena loukkauksena: ”– [T]iesit, ettei se [synnyttäminen] olisi minun osani, että minusta tulisi yksinäinen vanhapiika, lapsenpiika, mikä tahansa piika, lapsenpäästäjä, ei nainen, naisena pidetty, ei ikinä.” (L,92). Viimeistään tässä kohtaa käy ilmi, että niin kuin Viljami myös Elli on omien harhaluulojensa uhri ja siksi tahattomasti kertojana epärehellinen. Synnytyksen edetessä ja Lempin lopullisen kohtalon paljastuessa negaation kautta lukijalle Ellin epärehellisyyden tahattomuus kuitenkin kyseenalaistuu:

– – enkä minä enää edes muista, että ihmisessä on
paha, joka kiinnittyy siihen,
mihin sen pitääkin,
tarttuu kohtuun,
repii rikki,
huutaa ja käskee minua ottamaan sen pois,
vannoo että tappaisi jos en tekisi sitä, ja hetken,
ihan pienen hetken ajan,
minä epäröin,
ennen kuin tartuin puukkooni ja tein sen, minkä käskit, eikä sitä kirkumista
ja huutoa kauan sen jälkeen kuulunut, ja minä löysin kaiken sen keskeltä

Aarren. – – Viljami unohtaisi sinut pian, olin varma. Tällaista naista ei kukaan voisi ikävöidä, raatoa, ruumismadoille kuuluvaa.

Mitään tästä en enää muista enkä muistele. Sinä käskit. Minä tottelin. Näin piti tapahtua. (L, 128–129.)

Ellin suhtautuu siis kylmänviileästi tapahtuneeseen, mikä osaltaan saa lukijan arvioimaan paitsi tämän psyykettä myös luotettavuuden astetta. Nünningin (2015, 87) mallissa kertojan poikkeava arvo- ja normijärjestelmä lisää kertojan kyvyttömyyttä ja näin ollen myös epäluotettavuutta: Ellin kohdalla poikkeava arvo- ja normijärjestelmä tuleekin ilmi paitsi kykeneväisyytenä murhaan myös luokkaerojen vakaumuksellisena ja jopa naiivina noudattamisena; kun emäntä käskee, piika tottelee. Hän ei myöskään tunnusta tekoaan kenellekään, eli on tietoisesti epärehellinen, ja motiivina surmatyölle on eittämättä halu päästä Lempistä eroon ja Viljamin rakkauden kohteeksi. Epäluotettavuudesta kyvyttömyyden saralla viestii sekin, ettei hän missään vaiheessa tai millään tapaa perustele lukuisia toteamuksiaan siitä, ettei Lempistä ollut äidiksi. Lempihän kuitenkin adoptoi Anteron, mitä tuskin yksikään äidiksi kykenemätön olisi tehnyt.

Ellin kerronta lähentelee jopa kaikkietävyyttä seuraavassa epäkerrotun osuudessa, jossa hän sattuu todistamaan Lempin ja Viljamin intiimiä hetkeä. Epäjohdonmukaisuus tässä sen suhteen, mitä hän todella näki ja kuuli, lisääkin jälleen Ellin kerronnan epäluotettavuutta – tällä kertaa hänen uskottavuutensa saralla (Nünning 2015, 86). Toisaalta hänen voi myös tulkita joko kuvittelevan, mitä hän olisi mahdollisesti voinut nähdä, tai jopa uskottelevan kieltämisen kautta itselleen, ettei intiimin hetken todistamista koskaan tapahtunutkaan:

Onneksi en nähnyt kaikkea. En nähnyt, miten katsoit Viljamia ripset vavisten, koivun runko oli valkoinen ja jokin aukesi, toinen vavahti, huulille nousi kostea kiilto ja poskille hengästynyt puna. En kuullut, miten toinen kuiskasi sanan joka ei ollutkaan enää ruma, toinen vastasi käskien, toinen totteli ja koivun alimmat oksat kurkottivat järveä kohti nopeasti ja väkivaltaisesti, sinne ja takaisin. (L, 91.)

Ellin kerrontaosuus päättyy hetkeen, jolloin Pursuojan pihaan astelee tietä pitkin vieras, jonka henkilöllisyyteen viitataan jälleen yhdessä negaation sekä Lempin aiemmin paljastuneen kohtalon ja olinpaikan kautta: ”Kohta tiedän, miten mikään ei ikinä lopu, – – ja kun katson, kuusen alla ei ole ketään.” (L, 131). Tulijan henkilöllisyys ilmenee kuitenkin suoranaisesti vasta romaanin loppupuolella Siskoksi.

3.3 Sisko – sisarensa varjoon jäänyt kaksonen

Viimeisenä ääneen pääsee jo vanhoilla päivillään oleva Sisko, Lempin kaksoissisko. Hänen näkemyksensä päästään siis kuulemaan, kun Lapin sodan loppumisesta on kulunut jo vuosikymmeniä. Siskon kerrontaosuus onkin teoksessa ainoa kokonaan muistelulle rakentuva jakso, ja hän itsekin toteaa kerronnassaan muutamaan otteeseen siihen, ettei muistoihin voi täysin luottaa. Tämä lienee henkilökertojan subjektiivisuuden ohella toinen kirjallinen konventio, joka lisää kertojan kyvyttömyyttä kertoa tapahtumista täysin luotettavasti.

Siskon kohdalla epäkerrotuissa osuuksissa korostuu hänen osin ihaileva, osin kadehtiva suhtautumisensa Lempiä kohtaan, esimerkiksi hänen todetessaan: ”Minä sain jo syntyessäni kiltin tyttären osan ja vähäisemmän nimenkin, eikä minusta koskaan itseäni isompaa tullut, en minä mahtunut sinunlaiseksi kasvamaan.” (L, 139). Hän myös toivoo olevansa enemmän sisarensa kaltainen, jonka rinnalla hän näkee itsensä toisarvoisena. Kenties kuvaavimmin tämä ilmenee Siskon muistellessa suhteensa alkua saksalaissotilas Maxiin: ”– – Max valitsi minut. En osaa sanoa, miksi. Eihän minussa ollut mitään erikoista, varsinkaan sinuun verrattuna, mutta sinä et ollutkaan siinä. Max ei päässyt vertaamaan.” (L, 145.)

Oman elämänsä ja avioliittonsa suhteen Sisko tuntee syyllisyyttä. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavassa katkelmassa, jossa vihjataan myös jälleen epäkerrotun kautta henkilöllisyyteen, tällä kertaa Siskon aviomiehen kohdalla:

Monessa kohdassa olisin voinut olla parempi, vaimona varsinkin, vaikka ei mieheni sellaista koskaan sanonut – –. Luulen, ettei hän sanonut paljon muutakaan, mitä olisi voinut. – – Hän taisi mennä lopullisesti rikki, kun sinut viimein kuljetettiin kirkonkylän hautausmaalle ja siunattiin sinne. (L, 221.)

Avioliitosta paljastuu myös se, että Sisko on yrittänyt tulla Lempin avulla paremmaksi vaimoksi: ”Kerran yritin pakottaa mieheni sängyssä puhuttelemaan minua sinuna. – – Ei se toiminut. Yksin sain jäädä siihen makaamaan.” (L, 200.) Sisko ei siis ollut silloinkaan päässyt niin sanotusti sisarensa varjosta pois, jos koskaan pääsikään.

Epäkerrotun kautta viitataan Siskon kerronnassa sellaiseenkin vaihtoehtoiseen tapahtumakulkuun, jossa hän olisi voinut Lempin avulla välttyä väkivaltaiselta parisuhteelta: ”Minulla oli käsivarressa iso mustelma. – – Jos olisit huomannut sen saunassa, olisit varmasti kysynyt siitä, mutta et sinä mitään huomannut.” (L, 160.) Toisaalta Sisko kokee kuitenkin myöhemmin saaneensa Lempistä pelastuksen – nimittäin palattuaan Saksasta yksin ja nöyryytettynä, tultuaan sen vuoksi monien muiden saksalaisstotilaisiin rakastuneiden nuorten naisten tavoin haukutuksi ”saksalaisten huoriksi”, ja jouduttuaan kotimaassa oikeuden eteen maanpetoksesta syytettynä:

Siinä vaiheessa en voinut muutakaan, sinä olit ainoa pakotieni ja minä käytin sinua, Lempi. – –

Vihdoinkin sinusta tuli se isosisko, johon turvata, eikä se mikään vale ollut, se oli totta, kun sanoin, että minulta oli kuollut sisko juuri ennen evakkoon lähtöä, – – että ketään muita ei enää ollut, niin että se olin minä, jonka olisi pakko päästä hoitamaan hänen lapsiaan, sinun lapsiasi, Lappiin. (L, 226.)

Näin ollen epäkerrotun kautta ilmenee myös se, ettei Sisko muussa tilanteessa olisi välttämättä koskaan Pursuojalle päätyntykään.

Lempistä ja tämän pärjäämisestä Sisko kokee olleensa vastuussa. Hänen mukaansa Lempi ei olisi esimerkiksi päässyt ylioppilaaksi ilman Siskon apua, eikä hänelle voinut antaa isän kaupalla yhtään enempää vastuuta kuin oli jo annettu. ”Siihen asti kun pystyin, minä yritin suojella sinua vaikeuksilta”, Sisko esimerkiksi toteaa (L, 139). Toisin kuin Viljamin Lempiltä saaman käsityksen mukaan, Sisko kuvaa itsensä olleen siskoksista se järkevin, mutta kertoo myöhemmin tajunneensa olleensa väärässä niin sen kuin Lempin vastuullisuuden ja pärjäämisenkin suhteen: ”Minä olin luullut olevani maailmannainen ja samoin luulin, että sinä olit vain kohtalon Pursuojalle heittäjä tyttönen. Olin väärässä. Sinä olisit osannut valita paljon oikeammat sanat kuin minä, jotenkin tehdä kaiken paremmin.” (L, 196.)

Siskon muistellessa Lempin ja Viljamin suhteen alkua käy ilmi, että siihen liittyi paitsi Viljaminkin mainitsema sattuma myös siskosten leikillään lyömä veto:

Et uskalla, minä kuiskasin, – – et varmasti tohtisi edes katsoa oikeaa miestä sillä tavalla, rakastuneesti. – –

Kuulin, miten liikahtit nopeasti, nousit puoliksi istumaan, sanoit että lyötäisiin vetoa, saisin valita mistä. Hopeakehyksisestä peilistäsi ja uudesta

kävelypuvustasi, niin me sovimme. Ne minä saisin, jos sinä et uskaltaisi. Sen pitäisi olla ensimmäinen yksin kaupalle tuleva mies, siihen tarttaisit. (L, 156.)

Kun vedonlyönti sitten johtikin avioliittoon, paljastaa Sisko kokeneensa tunnontuskia. Lisäksi hän kertoo epäilleensä paitsi Lempin sopivuutta maalaiselämään myös koko hänen rakkauttaan Viljamia kohtaan: "Sinunlaisesi virvatuli³ saattaisi kiinnittyä hetkeksi aloilleen, mutta mitä kun pitäisi rikkoa jääkansi avannon päältä, että saa karjalle vettä, sellainenkin asia. Se kysyisi paljon kestävämpää rakkautta kuin sinulla olisi antaa." (L, 161.) Iän myötä hän sanoo kuitenkin ymmärtäneensä, että Lempi teki päätöksen niin avioliitosta kuin maalaiselämästäkin itse ja olisi voinut myös puhalttaa pelin poikki milloin tahansa. Sisko kertoo senkin, ettei usko Lempin lähteneen saksalaisen matkaan ja jättäneen lapsiaan, vaikka tämä olikin ”yllytettävissä monenlaisiin tyhmyyksiin” (L, 213).

Lempin tarinan viimeiset, tärkeät käänneet paljastetaan nekin epäkerrottuna, negaation kautta. Viimein lukijalle selviää paitsi Lempin kohtalon paljastuminen tarinamaailmassa myös Siskon päätyminen juuri Viljamin vaimoksi ja tämän lasten äitihahmoksi:

Sitä muistoa en pystynyt kertomaan, miten pieni poika nousee rappusia kädessään äidin leukaluu. En alun alkaen edes yrittänyt ruveta lapsille äidiksi enkä Viljamille vaimoksi, en todellakaan, vaikka moni varmaan luuli, että sillä mielin minä siihen tulin, mutta enhän minä voinut heitä jättää siinä tilanteessa. En tiedä, mitä sinä olisit toivonut. Luulen, että halusit minun jäävän. (L, 230.)

Tutkielmani kannalta kuvaavat ovat myös Siskon kerronnan ja koko romaanin viimeiset sanat, joissa tiivistyy niin epäkerrottu kuin Lempin henkilöahmokin: ”Ei sinua enää ollut.” (L, 230) – mutta olisi voinut olla. Myös jokaisen henkilökertojan näkemys Lempistä olisi voinut olla se oikea. Kaiken kaikkiaan Lempin henkilöahmo muodostuukin epäkerrotun kautta todella monimuotoiseksi: Hän on paitsi rakastettu ja rakastava myös katkeruutta ja alemmuutta aiheuttava kaunotar, kaupunkilaisuuteen tottunut mutta omasta tahdostaan maatilalle muuttanut, työtä pelkäämätön emäntä mutta unelmointiin ja haihatteluun taipuva romantikko. Todellinen Lempi jää kuitenkin vääjäämättä sekä romaanin henkilöahmojen että lukijan epätietoisuuteen – siis epäkerrotuksi – ja onkin mahdotonta osoittaa, kuka on näkemyksessään oikeammassa kuin toinen.

³ *Virvatuli* eli *aarnivalkea* tarkoittaa suomalaisessakin mytologiassa esiintyvää aarnihaudalla palavaa tulta, joka kansanperinteen mukaan myös osoitti toisinaan aarteen sijainnin (Wikipedia 2021). Kiintoisa yhteys tässä on se, että Sisko kuvaa Lempiä virvatuleksi ja Elli nimesi Lempin pojan Aarreksi.

Kertojana Sisko on kuitenkin luotettavin, sillä hänen kerronnastaan ei välity juuri minkäänlaista lukijassa epäluottamusta herättävää aspektia: ainoastaan subjektiivisuus sekä pelkän muistin varaan rakentuva kerronta vähentävät hänen kykyään kertoa tapahtumista luotettavasti. Epäluotettavuuden asteikolla hänet voikin sijoittaa todella uskottavaksi ja rehelliseksi mutta osin kyvyttömäksi. Epäkerrotun kautta Siskosta välittyy lähinnä toive olla enemmän sisarensa kaltainen sekä syyllisyys sen toteutumatta jäämisestä, niin elämässä kuin avioliitossakin. Toiseksi luotettavimpana kertojana näyttäytyy Viljami, jonka kerronta on kyllä erittäin uskottavaa mutta tahattomasti epärehellistä ja jonkin verran Siskoa kyvyttömämpää. Henkilöhahmona hänestä välittyy vahva, miltei musertava syyllisyys, rakkaus Lempiä kohtaan sekä miehen rikki asti repivä suru tämän menetyksestä. Nünningin asteikolla Elli onkin nimettävissä romaanin kertojista epäluotettavimmaksi: hän on osin epäuskottava, todella epärehellinen ja lisäksi erittäin kyvytön kertomaan asioista todellisuutta vastaavalla tavalla. Hänestä paljastuu syvä yksinäisyys, kaipuu vain ja ainoastaan Viljamin rakkautta kohtaan sekä vihaksi kasvava katkeruus Lempiä kohtaan.

Kuten analyysissäni olen osoittanut, epäkerrottu toimii *Lempissä* niin henkilökuvaajana, kerronnan rytmittäjänä kuin tärkeimpien juonenkäänteiden paljastajanakin, joten sillä on merkittävä funktio myös koko teoksen rakentumisessa. Koska epäkerrottu sisältää viittauksen johonkin, mitä olisi voinut olla, kertoo *Lempikin* näin ollen kaksi kertomusta.

4 PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkielmassani analysoinut tietyn kerronnan piirteen – epäkerrotun – hyödyntämistä *Lempissä* niin romaanin nimikkohenkilön kuin sen henkilöasetelmienkin rakentumisessa. Psykologisena romaanina *Lempi* tuo esille monta näkökulmaa ja pureutuu henkilöhahmojen mieliin heidän spekuloidessaan, mitä olisi voinut tai pitänyt olla tai tapahtua. Kirjallisuuden ilmiönä tällainen epäkerrotun huomioiminen on kuitenkin suomenkielisen narratologisen tutkimuksen kentällä vielä varsin niukasti tutkittu aihe. Sen vuoksi kiinnostuinkin itse sitä tutkimaan, ja näin ollen tutkielmani on mielenkiintoinen ja relevantti lisä kirjallisuudentutkimuksen saralla. *Lempin* saaman menestyksekkään vastaanoton perusteella sitä käsittelevän tutkimuksenkin voi olettaa herättävän kiinnostusta – etenkin, kun siitä tai Minna Rytisalon tuotannosta ylipäättään ei vielä toistaiseksi ole olemassa muuta tutkimusta.

Tutkielmassani erittelin henkilökertojien epäkerrottuja osuuksia tekstistä esiin nostaten, mitä lukija saa niiden kautta Lempistä sekä henkilöhahmojen suhteista niin itseensä kuin muihinkin tietää. Olennaisesti henkilökertojiin ja -kerrontaan liittyen pohdinnan aiheeksi nousi lisäksi romaanin kertojien mahdollinen epäluotettavuus, jota analysoidessani käytin myös epäkerrottuja osuuksia argumentointiani tukemassa. Tutkielmani viitekehyksenä hyödynsin jälkiklassista narratologiaa ja lähestyin kohdeaineistoa epäkerrotun käsitteen kautta tukeutuen niin Gerald Princen kuin Laura Karttusenkin ajatuksiin. Hyödyntämäni lähdeaineistoa mukaillen käytin James Phelanin tunnetuksi tekemiä käsitteitä henkilökertojasta ja -kerronnasta, ja niiden epäluotettavuuden suhteen pohjasin analyysini Vera Nünningin esittämään malliin. Sen perusteella sijoitin romaanin henkilökertojat liukuvalla asteikolle kyseenalaistaen vähiten Siskon ja eniten Ellin kerrontaa. Myös epäkerrotun funktiot kohdetekstin suhteen nousivat osaksi analyysiäni, sillä epäkerrotun osuus romaanin kokonaiskerronnassa on varsin mittava.

Lempi ei tutkimuksestani huolimatta antanut yhtä selkeää vastausta sille, millainen henkilö Lempi oikeastaan onkaan. Samalla tämä epä tietoisuus nousee kuitenkin koko teoksen kantavaksi voimaksi ja teesiksi, sillä koskaan ei ihmistä voi tuntea kokonaan. Jatkotutkimuksia ajatellen voisi olla kiinnostavaa lähestyä *Lempiä* ja sen rakennetta strukturalistisesta näkökulmasta, tai syventyä teoksessa esiin nouseviin teemoihin, kuten rakkauteen.

LÄHTEET

Primaarilähde

Rytisalo, Minna 2016. *Lempi* [= L]. Neljäs painos. Helsinki: Gummerus.

Sekundaarilähteet

Hägg, Samuli, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby 2009. Esipuhe. Teoksessa Hägg, Samuli, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: SKS, 7–25.

Karttunen, Laura 2008. A Sociostylistic Perspective on Negatives and the Disnarrated: Lahiri, Roy, Rushdie. *Partial Answers* 6:2, 419–441.

Karttunen, Laura 2015. *The Hypothetical in Literature: Emotion and Emplotment*. Tampere: Suomen yliopistopaino.

Marttinen, Heta 2012. Epäkerrotun mahdollisuuksia Elina Hirvosen romaanissa *Että hän muistaisi saman*. *Avain* 1/2012, 34–47.

Marttinen, Heta 2015. *Rajan tiloja: Luonnollisuus, luonnottomuus ja epäluonnottomuus 2000-luvun pohjoismaisissa autofiktioissa*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Nisu, Jarmo 2017. *Epäkerrottu ja vastakerronta Ben Lernerin romaanissa 10:04*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. (15.11.2021).

Nünning, Vera (ed.) 2015. Reconceptualising Fictional (Un)reliability and (Un)trustworthiness from a Multidisciplinary Perspective: Categories, Typology and Functions. *Unreliable Narration and Trustworthiness: Intermedial and Interdisciplinary Perspectives*. Berlin et al.: Walter de Gruyter GmbH, 83–108.

Prince, Gerald 1992. *Narrative as Theme: Studies in French Fiction*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Tieteen termipankki. Viimeisin muokkaus 22.4.2019. Kirjallisuudentutkimus: jälkiklassinen narratologia.

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:jälkiklassinen_narratologia (24.11.2021).

Tieteen termipankki. Viimeisin muokkaus 8.4.2019. Kirjallisuudentutkimus: kerrotun peruuttaminen.

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kerrotun_peruuttaminen (17.11.2021).

Tieteen termipankki. Viimeisin muokkaus 8.4.2019. Kirjallisuudentutkimus: kertomatta jätetty.

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kertomatta_jätetty (17.11.2021).

Vaarala, Noora 2016. Kirja-arvio: Onko tämä vuoden paras esikoinen? Rytisalo kirjoittaa rakkaudesta tuskallisen kauniisti. *Aamulehti* 11.8.2016.

Vainikkala, Marja-Riitta 2016. ”Toista ihmistä ei näe kokonaisena”. *Kaleva* 22.8.2016.

Wikipedia. Viimeisin muokkaus 4.11.2021. Virvatuli.
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Virvatuli> (19.11.2021).